

Zie hoe u Christus nodig hebt. 'Geef mij Christus of ik sterf!' Kan ik zonder Christus gered worden? O! indien u Christus als de opening van de deur wilt hebben, hoor dan naar Hem, nu het heden genoemd wordt, en doe voor Hem open.

Naar aanleiding van Openbaring 3:20

Horatius Bonar, *Kelso Tracts*

L.J. van Valen

Bonar in balans

Pleidooi voor een evenwichtige prediking

Voorwoord

Wat is nodig om zalig te worden? Hoe komt de boodschap van vergeving tot ons? Wat doen we hiermee? Hoe spreekt de Bijbel over de wijze waarop de Heilige Geest het geloof in het hart werkt en versterkt? Welke obstakels kunnen er zijn die de waarheid van de Schrift krachteloos maken? Is de leer van de uitverkiezing bedoeld van Christus af te houden? Is het geloof meer dan een verstanlijke toestemming dat Christus mijn Zaligmaker is?

Herkennt zich niet in deze nog altijd actuele vragen? Zo is het alle pad van de pelgrimsreis van een christen omgeven door vele gevaren, zowel rechts als links. Gevaren die het pad smaller maken, het Woord doet door allerlei wetmatigheden, en gevaren die het breed maken door een zoetsappig christendom.

Dit boekje wil ik doorgeven op welke evenwichtige wijze Horatius Bonar (1808-1889) de balans van het Evangelie verwoordt. Persoonlijk vind ik hem een van de meest bijbelse theologen. Bonar was iemand die een diep inzicht had in de verhouding van wet en Evangelie, waarin toch het hele Woord van God bestaat. In de rijke traditie van Schotse theologen die het kruis van Christus centraal zetten, neemt hij een grote plaats in.

Ik wil benadrukken dat ook Bonar een mens met gebreken was. Hij is niet meer dan een heenwijzer naar de rechte weg der waarheid. Alleen de Heilige Geest kan ons in al de waarheid leiden. Christus heeft Zijn kinderen beloofd dat Hij dit zal doen: Maar de Trooster, de Heilige Geest, Welke de Vader zenden zal in Mijn Naam, Die zal u alles leren, en zal u indachtig maken alles wat Ik u gezegd heb (Joh. 14:26). Daartoe kan Hij mensen gebruiken, evenals de inhoud van dit boekje. Wanneer de Geest ons gaat leren, zullen wij de waarheid gaan verstaan. En deze Waarheid zal ons vrijmaken (Joh. 8:32).

Dordrecht

L.J. van Valen

Bonar in balans : Pleidooi voor een evenwichtige prediking/ L.J. van Valen. – Heerenveen : Groen.

ISBN 90-5829-149-9

NUGI 635

Trefw.: Horatius Bonar, geloofsleer

Ontwerp omslag: Simon de Vries

© 2001 UITGEVERIJ GROEN / HEERENVEEN

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Inhoudsopgave

1. De balans in de leer	9
2. Het Schotse evenwicht	15
3. Horatius Bonar in zijn tijd	22
4. De balans bij Bonar	29
5. Wettisch of evangelisch?	36
6. Heilsfeiten en heilsorde	43
7. Het evenwicht in de prediking	50
8. De uitverkiezing, een blokkade?	57
9. Voor wie is Christus gestorven?	63
10. Onmacht of onwil?	69
11. Het komen tot Christus	76
12. Wedergeboorte en geloof	83
13. Wanneer en hoe gerechtvaardigd?	89
14. Hoe worden we verzekerd van ons heil?	94
15. Christus voor ons, de Heilige Geest in ons	100
16. Een opwekking nodig	105
Noten	109

1. De balans in de leer

Weegschaal van de waarheid

'Weegwerktuig bestaande uit een hefboom met gelijke armen; aan (op) de uiteinden daarvan zijn schalen opgehangen.' Zo definieert Van Dale het woord 'balans'. Zolang de armen van de balans gelijk zijn en de schalen hetzelfde gewicht bevatten, is alles in evenwicht. Nu is de balans geen statisch voorwerp, maar een 'weegwerktuig'. Dit betekent dat hij vaak in beweging is. Het gewicht in de ene schaal moet gecompenseerd worden door het gewicht in de andere. Het zijn de tegengewichten in de tweede schaal die uiteindelijk het evenwicht tot stand brengen. Zo zijn 'in balans' en 'uit balans' elkaars tegenpolen, vandaar dat de schalen steeds op elkaar moeten worden afgestemd.

Om tot het juiste verstaan van Gods Woord te komen, is het beeld van de balans duidelijk en nuttig. De toepassing hiervan blijkt in de praktijk vaak moeilijk te zijn. Het menselijk brein onderwerpt zich niet zo gemakkelijk aan de harmonie, het evenwicht van de Schrift. Het is geneigd hieraan een eigen inkleuring te geven en af te doen van de waarheid die God geeft. Vandaar dat verlichting van het menselijk verstand door de Heilige Geest onmisbaar is. Het logisch denkvermogen van de mens is besmet door de zonde. De mens meent door vermeerdering van kennis Gods werken te kunnen beredeneren. De niet-wedergeboren mens verstaat echter niet de dingen die van de Geest van God zijn. Al kan hij over de letter van de Schrift denken en spreken, het geheim van de openbaring van God blijft voor hem verborgen.

Maar ook de wedergeboren mens is geneigd om van de Schrift af te wijken. Hij kan zijn logisch denkvermogen stellen boven de leiding van de Geest. Hij kan menen door de Geest van God geleid te worden, terwijl hij bij zijn eigen verstand en gemoed te rade gaat. En als er sprake is van een diepe afhankelijkheid van de bediening van Boven, dan nog is de kennis ten dele. Dan nog is het mogelijk zaken van

de waarheid verkeerd te begrijpen en toe te passen. Alleen de Geest van God onderzoekt alle dingen, ook de diepten van God. En zij die door de Geest van God geleid worden, zijn kinderen van God.

Evenwicht is nodig

De bedoeling van dit boekje is niet om iets nieuws toe te voegen. Ik ben geen theoloog en ik wil mij ook niet als zodanig profileren. Wel wil ik dingen doorgeven om over na te denken. Niet een veelheid van citaten vanuit de Schrift of vanuit de traditie van de theologie, maar dingen die van belang kunnen zijn om een antwoord te vinden op de vraag of de balans bij ons in evenwicht is. Het gaat immers om het leiden van zielen tot Christus, om het kennen van Hem. Het gaat om het kompas van het Woord, dat niet verstoord moet worden door allerlei invloeden van buitenaf, waardoor wij het juiste spoor bijster raken en gevaar lopen om schikbreuk te lijden op klippen van menselijke tradities en opvattingen die van de waarheid afwijken.

De apostel geeft in de Hebreeënbrieff een vermaning die voor alle mensen geldt, in het bijzonder voor de gelovigen: 'Daarom moeten wij ons te meer houden aan hetgeen van ons gehoord is, opdat wij niet te eniger tijd doorvloeien' (Hebr. 2:1). Nu geeft de Engelse vertaling in plaats van 'doorvloeien', 'opdat wij ze niet te eniger tijd laten ontglippen'. Matthew Henry tekent hierbij aan: 'Wanneer wij de waarheden van het Evangelie in onze zielen opgenomen hebben, lopen wij gevaar ze te laten ontglippen. Onze zielen en geheugens zijn gelijk lekkende vaten; slechts met de grootste moeite behouden zij wat zij bevatten. Dat is een gevolg van de verdorvenheden van onze natuur; de vijandschap en listigheid van satan, die het woord wegsteelt; de beslommeringen en strikken der wereld en de doornen die het goede zaad verstikken.' Dit is duidelijk genoeg en behoeft geen nadere uitleg. Als wij ons niet houden aan 'hetgeen van ons gehoord is' en 'doorvloeien' in menselijke wijsheid, ontsporen we. De balans is uit evenwicht, met alle gevolgen vandien.

De Geest van God openbaart oude en nieuwe schatten vanuit het Woord. En een schriftgeleerde die in het koninkrijk der hemelen is onderwezen, mag deze doorgeven. Zo is er sprake van een ontwik-

keling in de tijd na het afsluiten van de canon van de Schrift. De kerk heeft nieuwe inzichten ontvangen die een antwoord geven op de vragen en problemen van de tijd. Dit is de dynamiek van de theologie, die aan het Woord is ontleend.

Er is echter ook een schaduwkant. Dwalingen die in de loop van de eeuwen in de gemeente zijn binnengeslopen, hebben het Woord willen verduisteren. Een theologische traditie die niet bij het Woord van God aansluit, heeft een gebouw opgericht dat de leer van de apostelen en profeten niet tot fundament heeft. Deze ontwikkeling begon zich al spoedig in de na-apostolische tijd af te tekenen, toen allerlei wetmatigheden het Evangelie gingen verdonkeren. Hier werd reeds de kiem gelegd voor de latere roomse verdienstelijkheidsleer, die tot officiële kerkleer werd verheven. Voor deze ontwikkeling worden wij vanuit het Woord gewaarschuwd. De gevolgen hiervan kunnen funest zijn, ook voor onze eeuwige toekomst.

Er zijn echter ook theologische inzichten die door Gods Geest zijn gebruikt om de kerk tot nieuw leven op te roepen. Inzichten die gefundeerd zijn op het Woord en niet op menselijke wijsheid. Mannen als Augustinus, Anselmus en de reformatoren vormen een gouden keten van godgeleerden die diep werden ingeleid in de heilgeheimen van de Schrift. Maar zij bleven mensen met beperkingen. Ook hun inzichten behoren getoetst te worden aan het Woord; eenzijdigheden gaan ten koste van het evenwicht van het Woord.

Funeste gevolgen

Het volgen van Gods kinderen, ook van Zijn knechten, kan verstrekkende gevolgen hebben. Ik denk in dit verband aan David en de wijze waarop hij de eerste keer de ark naar Jeruzalem liet overbrengen. Omdat hij de ark des verbonds niet door de levieten liet dragen maar op een wagen plaatste, had dit indirect de dood van Uzza tot gevolg (2 Sam. 6). Door niet goed in de wet van Mozes te lezen, gaf David verkeerde orders! Zo kunnen misvattingen van theologen verkeerde invloed hebben op mensen die de woorden van de theologen niet toetsen aan de Schrift. Zo kunnen Gods kinderen een struikelblok vormen voor anderen, omdat zij Gods leiding in hun

leven als maatstaf nemen voor de bekering van anderen. Zo kunnen predikanten die een stempel drukken op een kerk, door hun eigenwijze en eigengereide optreden veel schade berokkenen aan het geestelijke leven. De kerkgeschiedenis biedt hiervan veel voorbeelden, die gelden als bakens in zee!

Waar is de balans? Elk mens heeft de neiging om door te slaan. Daarom is het nodig dat hij steeds gecorrigeerd wordt. De kerk als lichaam van Christus, bestaande uit een veelheid van gaven, behoort steeds in balans gebracht en gehouden te worden. Accenten op deelwaarheden in prediking en geloofsbeleving zullen blijven voorkomen, en daar is op zichzelf niets mis mee; maar zij mogen niet gaan overheersen. Het is de ootmoedige onderwerping aan de Christus der Schriften die de gelovigen siert, in het bijzonder hen die in het ambt staan. Wanneer deze ontbreekt, gaat menselijke wijsheid een heersende positie innemen. De raad van de Zaligmaker is daarom altijd actueel: 'Leert van Mij dat Ik zachtmoedig ben en nederig van hart'.

Het hart van het Evangelie

Het is nodig dat de gelovigen worden gegrond en opgebouwd in de leer die naar de godzaligheid is. Hierbij gaat het niet om dorre dogma's maar om levende waarheden. Dit geldt in de eerste plaats voor de leer van de verzoening, ook wel genoemd 'het hart van het Evangelie'. Het is deze leer die als een rode draad door het Woord van God loopt. Het is deze leer die het meest is aangevallen en verduisterd. Verzoening door voldoening op basis van een 'vreemde' gerechtigheid is immers de grondslag van de gehele leer van Gods genade. Zij vormt de inhoud van Gods boodschap aan zondaren, zij is het voorwerp van het geloof, zij is de bron waaruit de Heilige Geest put voor Zijn werk in het hart van mensen. Wanneer deze leer niet centraal staat, maken we het Evangelie krachteloos.

In het prachtige boekje van dr. P.J. Kromsigt *De Verzoening, het hart des Evangelies*, lezen we van de strijd in de loop van de eeuwen om deze leer zuiver te houden en te verdedigen. Hij schrijft over de spanning tussen Gods rechtvaardigheid en barmhartigheid die in de

leer van de verzoening doorklinkt. 'Daar is namelijk een grote, geweldige, majestueuze spanning in dat hoge, Goddelijke Wezen. 'Ik zal zingen', zo roept reeds de Psalmist van de oude dag uit, 'van goe-dertierenheid en recht.' Die toon klinkt door heel de Schrift, door heel Gods openbaring.' 'En de weerklank daarvan beluisteren we, ook door allerlei disharmonieën en gedurige afwijkingen heen, altijd weer opnieuw in heel de geschiedenis van Christus' kerk, met name in de dogmengeschiedenis. Voortdurend toch merken we op het pogen om in menselijke taal, en wel in de taal van een bepaalde tijd, iets van dit grote mysterie uit te spreken naar de behoeften van het ogenblik.'¹

Onze belijdenisgeschriften geven ruime aandacht aan de leer der verzoening en plaatsen deze in het middelpunt. Binnen de gereformeerde traditie is steeds beoogd om de leer van de belijdenis zuiver te houden. Steeds opnieuw is deze leer afgebakend en verdedigd om zich te verweren tegen opkomende dwalingen. Op zich is dit niet verkeerd. Het is de taak van de kerk om de leer zuiver te bewaren. Op de synode van Dordrecht is het arminiaanse vergif aan de kaak gesteld en veroordeeld.

Maar sindsdien ontaardde bij een deel van hen die in de gereformeerde traditie stonden het bewaren van het belijden in een zekere leerstellige krampachtigheid. Deze ging ten koste van de vroomheid van het hart. Deze ontwikkeling is in de loop der eeuwen ontaard in allerlei versplinteringen van het belijden. Deelwaarheden werden en worden verabsoluteerd wat ten koste gaat van de harmonie van de gehele leer. De leer van de verzoening is hierdoor op de achtergrond geraakt. De verbondsl eer is verbasterd tot schema's, die meer op scholastieke uitgangspunten zijn gebaseerd dan op Gods Woord. Zo is de eenvoud van het gereformeerde belijden omkaderd door systemen van zwaar- of lichtgewicht, waardoor de balans is doorgeslagen.

Gods Woord geeft ons de juiste weg aan. En ook de belijdenisgeschriften leren ons duidelijk en eenvoudig wat de bijbelse leer is. Het gelovig kinderlijk luisteren naar wat de Heere ons daarin te zeggen

heeft, leert ons buigen voor het goede fundament van de apostelen en profeten, waarvan Christus de Hoeksteen vormt (Ef. 2:20).

De Reformatie heeft opnieuw het 'hart van het Evangelie' op de voorgrond geplaatst. Helaas zijn sindsdien velen op een ander fundament gaan bouwen, waardoor de waarheid krachteloos gemaakt is. Toch heeft de Geest ook in de reformatorische traditie mannen gegeven die bij het oorspronkelijke belijden gebleven zijn. Vooral in Schotland werd de leer van de verzoening door vele predikanten zuiver vertolkt, waarvan hun nagelaten geschriften getuigenis geven. Het 'Schotse evenwicht' geeft op unieke wijze weer wat de reformatoren in de lijn van de Schrift hebben bedoeld, zoals we zien zullen.

2. Het Schotse evenwicht

In het centrum van de christelijke leer

'De Schotse theoloog plaatst zichzelf direct in het centrum van de christelijke leer. Dat is het geloof in de verzoening door de plaatsvervangende offerande van Christus, het grote dogma dat ons direct de zonde van de mens en de genade van God vertelt. Deze fundamentele leer, die aan de ene kant het bewustzijn van onze schuld en aan de andere kant de verzekering van de onherroepelijke raad van genade en zaligheid bevat, is het bezielende centrum van de Schotse theologie. Het geloof in het Lam van God, Dat de zonden van de wereld gedragen heeft, is de melk waarmee het Schotse kind op de scholen van de steden, in de bergen en dalen gevoed is...' Aan het woord is de bekende historicus van het Zwitserse reveil dr. J.H. Merle D'Aubigné (1794-1872), die Schotland meermalen bezocht heeft.² In deze uitspraak zit een kern van waarheid. Echter ook in Schotland is de balans heen en weer geslingerd. Ook daar is de theologie van de verzoening onder vuur genomen, en wel zodanig dat van de bloei van het gereformeerd belijden nu weinig meer over is. Toch is door een groot aantal auteurs een erfenis nagelaten die zijn weerga niet vindt. Geschriften die getuigen van de centrale thema's wet en Evangelie, waarin het evenwicht en de harmonie duidelijk naar voren komen.

Het is niet mijn bedoeling om binnen de grenzen van dit boekje de ontwikkeling van de Schotse theologie te beschrijven. Er zijn voldoende handboeken die hiervan een beeld geven.³ Wel wil ik enkele kenmerken beschrijven die relevant zijn voor het onderwerp dat wij behandelen. De theologie van Horatius Bonar ligt immers geheel in het verlengde van de ontwikkeling van het gereformeerd belijden in zijn vaderland. Bonar was een volbloed presbyteriaan die wilde staan in de traditie van zijn voorvaders, zonder een slaafs navolger van hen te willen zijn.

De Schotse theologie heeft veel aandacht besteed aan de ecclesiologie, de leer van de kerk. De strijd om het presbyteriaanse karakter te

behouden is hieraan debet. De basis die de reformator John Knox en zijn directe opvolgers hadden gelegd, dreigde steeds van hogerhand te worden ondergraven. De zeventiende eeuw wordt zodoende grotendeels in beslag genomen door een vurige en ook bloedige strijd om het behoud van het presbyterianisme. De verschillende vorsten, die ook koning waren van het buurland Engeland, wilden Schotland de kerkvorm van de anglicaanse kerk opleggen. Ondanks aanvankelijke en hernieuwde successen, bleef het presbyteriaanse karakter uiteindelijk toch behouden. In de achttiende en negentiende eeuw volgde een strijd om behoud van de vrijheid en zelfstandigheid van de kerk, die resulteerde in enkele afscheidingen. Het is te begrijpen dat al deze conflicten diepe sporen trokken door het kerkelijk leven en mede de ontwikkeling van het theologisch denken bepaalden.

Een scala van getuigen

Gelukkig is er meer geweest. Juist temidden van alle strijd bleef het reformatorisch belijden bewaard. Vooral in de eeuw van de Second Reformation (de Tweede Reformatie, de zeventiende eeuw), werd de reformatorische genadeleer uitgediept. De geschriften van Samuel Rutherford, William Guthrie, Andrew Gray, Hugh Binning en vele anderen, getuigen van diep inzicht in het genadekarakter van het Woord van God. Zij gaven de juiste verhouding aan van wet en Evangelie; zij vertolkten op evenwichtige wijze de verwerving van het heil en de toepassing hiervan aan het hart. Wel waren er enkele accentverschuivingen, zoals over de heilszekerheid en de predestinatie, maar deze betekenden geen belemmering voor de onbevangen vertolking van de goddelijke genade aan het adres van zondaren.

In de eeuw die volgde, kwamen bestaande accenten onder spanning te staan. Er was een tendens om het Evangelie af te bakenen door de wet. Het onvoorwaardelijk karakter van het aanbod van genade werd krachteloos gemaakt door allerlei voorwaarden voorop te stellen. Gelukkig waren er theologen die deze wijze van omgaan met het Evangelie scherp en krachtig bestreden. We denken hierbij vooral aan de gebroeders Ralph en Ebenezer Erskine en Thomas Boston. Zij konden echter niet verhinderen dat de Schotse kerk na verloop van tijd in de ban van het verlichtingsdenken raakte.

In de negentiende eeuw was er sprake van een reveil van de klassieke Schotse genadeleer. Vooral Thomas Chalmers gaf hiertoe de aanzet, al had hij hierbij zijn eigen accenten. De mede door hem gestichte Free Church bracht in het begin een groot aantal predikanten voort die op hetzelfde aambeeld hamerden. Tot hen behoorden de gebroeders Andrew en Horatius Bonar, William Cunningham, John Duncan en vele anderen. We vergeten in dit verband niet de naam van Robert Murray M'Cheyne, wiens jonge leven net voor de grote Afscheiding in 1843 eindigde. Door zijn prediking en geschriften wist en weet hij velen aan te spreken.

Christus centraal

Wat kunnen wij van de Schotse schrijvers leren? In de eerste plaats dat Christus de centrale plaats inneemt in hun preken. Zij pogen Christus de plaats toe te kennen die God Hem toekent. Hun beschrijving van Zijn Persoon en werk is uniek. Het hele Woord van God getuigt van Hem als de Zaligmaker der wereld en als de Redder van Zijn uitverkorenen. Deze beide kanten pogen zij recht te doen en niet tegen elkaar 'uit te spelen'. Vereenzelviging of scheiding hiervan leidt immers tot ontsporingen.

De uitverkiezing wordt voluit gehonoreerd, maar wel zoals de Heere hierover spreekt in Zijn Woord. Niet als blokkade voor zoekende zielen, maar als de bron van de goddelijke genade. Nauw hieraan gekoppeld is de leer van het verbond. In geen land zijn zoveel boeken geschreven over de verbondsleer als in Schotland. De uitgangspunten zijn wel verschillend, maar zij komen alle hierop neer dat God Zijn genade bekend maakt in de weg van het verbond. Om het verbond en de beloften hiervan in een aanbieding van het heil niet te beperken, hebben zij ruime aandacht gegeven aan de bediening van het genadeverbond. Wel is het zo dat door sommige schrijvers bij de behandeling van de verbondsleer scholastieke hulpmiddelen zijn gebruikt. Ook valt het niet te ontkennen dat bij hen die uitgaan van twee verbonden een zekere krampachtigheid is waar te nemen. Aan de andere kant is de ruimte vanuit het verbond die zij verwoorden, ook voor hen die Christus nog niet kennen, zo bevrijdend dat deze een goede compensatie vormt voor de genoemde krampachtigheid.

Wet en Evangelie in evenwicht

Het evenwicht in het denken van de bovengenoemde Schotse schrijvers, komt ook tot uitdrukking in de wijze waarop zij de verhouding van wet en Evangelie behandelen. Deze heeft sterk lutherse kenmerken. Het Evangelie staat centraal, maar de wet wordt niet onderbelicht. Het is de wet die de zonde in het hart ontdekt, het is de wet die door Christus vervuld is, het is de wet die als leefregel dient voor de gelovigen. Maar de wet wordt nooit verzelfstandigd en losgemaakt van Christus. De wet is geen juk dat wordt opgelegd, ook geen voorwaarde waaraan voldaan moet worden, maar de goddelijke liefderegulering die in Christus tot uitdrukking komt en in de mensen wordt uitgewerkt als zij door het geloof met Hem verbonden worden.

In de heilsorde valt de nadruk op het geloof. Dit is voluit bijbels en reformatorisch. Bekering en wedergeboorte zijn ook nodig, maar zij zijn nauw aan het geloof verbonden. De wet ontdekt wel de schuld van de zonde bij de zoekende zondaar en poogt hem uit te drijven naar Christus, maar de wet openbaart Christus niet aan het hart. Dit geschiedt door het geloof dat zich richt op de beloften van het Evangelie. Het geloof is geen ingestorte genade, zoals Rome leert, maar de lege hand die door de Heilige Geest bewogen wordt om zich naar Christus uit te strekken, om alleen op Zijn volbrachte werk te rusten. Het geloof als aannemende daad valt samen met de werking van de wedergeboorte waardoor de zondaar vernieuwd wordt. De evangelische bekering of boetvaardigheid gaat niet aan het geloof vooraf, maar volgt erop. Van de zondaar wordt niets anders gevraagd dan zich gelovig, zonder vermeende geschiktheden, aan Christus over te geven.

Het geloof rechtvaardigt de zondaar, niet als een boetvaardige maar als een goddeloze. Zodra de zondaar tot Christus komt, ontvangt hij vergeving. Hij mag geloven dat de gerechtigheid en gehoorzaamheid van Christus hem geschonken zijn in de beloften van het Evangelie. Hij hoeft niet te wachten op een gevoelig besef hiervan; hij mag komen zoals hij is. Dit betekent niet dat het geloof gebaseerd is op een verstandelijke conclusie en alleen uit kennis bestaat. Het geloof is een zaak waar het gehele hart bij betrokken is. Ook is het niet

zo dat een zondaar, in wie het geloof gewekt wordt, geen oog heeft voor zijn zonden en geen behoefte heeft aan een Zaligmaker. De Schotse schrijvers hebben duidelijk verklaard dat de werking van het geloof bevindelijk van aard is. Zij hebben afstand willen nemen van een rationeel geloofsbegrip, dat niet geworteld is in een levende werkelijkheid van zonde en genade.

Geloof en aanbidding

Over de definitie van het geloof bestaan accentverschillen. De reformatoren rekenden de zekerheid van het heil tot het wezen van het geloof. In de zeventiende eeuw heeft men geloof en zekerheid meer onderscheiden, om tegemoet te komen aan de wankelmoedigheid van het kleingeloof. De Erskines hebben de reformatorische accenten weer centraal gesteld. Om tegemoet te komen aan hen die de heilzekerheid als een aparte genade bleven zien, maakten zij onderscheid tussen de zekerheid die gegrond is op de beloften en de zekerheid die gebaseerd is op het besef van het kindschap en van de zondevergeving. Zo wilden zij het geloofsbegrip in het juiste evenwicht brengen.

Een van de meest kenmerkende punten in de Schotse genadeleer is misschien wel de aandacht die besteed wordt aan de aanbidding van het heil. Vele preken getuigen van de onvoorwaardelijke nodiging om tot Christus te komen. Zij gaan niet zo ver dat zij stellen dat Christus voor iedereen gestorven is, maar zij stellen dat een gestorven Zaligmaker voor een ieder beschikbaar is. Deze benadering is bevrijdend en schept ruimte voor elke zondaar om te komen. De onwil van de mens wordt meer benadrukt dan zijn onmacht. Christus wordt niet op een afstand gehouden, maar in al Zijn rijkdom en gewilligheid verkondigd. De mensen worden gedrongen om tot Christus te komen en Hem niet af te wijzen. Er is ruimte in Zijn bloed voor iedereen.

Naast de ruime evangelieverkondiging is er ook aandacht voor de eenzijdige werking van Gods Geest in het hart van de zondaar. Alleen vanwege het vrijmachtig welbehagen worden de uitverkorenen zalig. Zij worden tot Christus getrokken; zij worden gerechtvaardigd

en geheiligd. Het is deze gouden keten van de zaligheid die alleen bestendigheid biedt en eeuwigheidswaarde heeft. Het kennen van Christus is hierbij de enige toetssteen en niet een groot scala van kenmerken, hoewel deze ook genoemd worden. Het gevaar van nabijkomende genade wordt aangewezen. De wijze van toepassing van het heil komt uitvoerig aan de orde, echter niet als heilsordesysteem maar als heilsorde, de orde die het Woord aangeeft en die niet bepaald wordt door de gesteldheid van het hart. Niet de bevindingen zijn bepalend, maar het Woord bepaalt de bevinding.

Ik wil de Schotse theologen niet idealiseren. De Schotten waren ook mensen met beperkingen. Maar wel durf ik te stellen dat bij hen de reformatorische genadeleer het diepst heeft doorgewerkt. Zeker, spanningen bleven niet uit; grenzen werden zo nu en dan overschreden. Zeker, Rutherford ging soms te ver in zijn speculaties over de eeuwige besluiten, Boston was te systematisch over het verbond, anderen redeneerden teveel vanuit de uitgestrektheid van de verzoening. Leer- en accentverschillen brachten de balans onder spanning, maar altijd waren er weer corrigerende factoren die voor het juiste evenwicht zorgden. De invloeden van scholastiek, mystiek en filosofie gingen ook niet aan de Schotse universiteiten voorbij, maar bij een groot aantal theologen waren het uiteindelijk de waarheid en eenheid van het Woord die de boventoon kregen. Dit woordgebonden karakter is de sterke kant van de Schotse theologie, vooral als het gaat over de praktische uitwerking van de verzoening in de gemeente van Christus.

Eenzijdigheid

Het is bekend dat overaccentuering van deelwaarheden kan leiden tot eenzijdigheid of zelfs kan ontaarden in dwaling. Binnen de gereformeerde traditie geldt dit zeker voor de leer van de uitverkiezing en van het verbond. Het is tragisch om waar te nemen welke gevolgen een eenzijdige kijk op verkiezing en verbond hebben. Zij neemt de troost weg van wat de Heere hierover in Zijn Woord zegt, zij beneemt zondaren de moed om te pleiten op Gods beloften. Deze tragiek wordt vooral zichtbaar wanneer de verkiezing het verbond en de bediening van het heil gaat beheersen. De beloften worden niet

voluit en onvoorwaardelijk verkondigd, maar alleen aan de uitverkorenen of ontdekte zondaren aangeboden. Op deze wijze wordt het Evangelie ondermijnd. Wetmatigheden gaan in de prediking overheersen en de gemeente kan niet voluit functioneren als verbondsgemeente.

Er kan ook sprake zijn van een andere, even gevaarlijke eenzijdigheid. Wanneer het bevindelijk karakter van de heilsorde wordt verwaarloosd en het geloof wordt voorgesteld als een verstandelijk aanpak van de beloften, wordt het werk van Gods Geest verwaarloosd. Verbondsautomatisme en vanzelfsprekend geloof hebben een verwoestende werking, waardoor velen zich bedriegen voor de eeuwigheid. Er is in de negentiende eeuw in Schotland een stroming ontstaan, die de leer van de uitverkiezing bekritiseerde en Gods liefde tot alle mensen eenzijdig ging invullen. Deze ontwikkeling is funest gebleken. Zodoende is de balans doorgeslagen naar de andere kant. Als een reactie op misstanden een eigen leven gaat leiden, is het evenwicht ook zoek.

Het evenwicht wordt bepaald door een bijbelse voorstelling van zaken. God belooft genade en is gewillig om deze te geven aan hen die gelovig pleiten op Zijn genade. God werkt de genade in het hart van hen die Hij van eeuwigheid heeft liefgehad. Christus heeft voor al de Zijnen voldaan, maar de gehele wereld wordt betrokken bij Zijn zoendood. Zo is de verzoening het thema dat de leer van de genade bepaalt en daarvan de grondslag vormt. In het bloed van Christus is ruimte voor een ieder. En de mens die deze verzoening afwijst, sluit zichzelf uit. 'God was in Christus, de wereld met Zichzelf verzoevende' en Hij 'heeft het woord der verzoening in ons gelegd', waardoor wij mogen verkondigen: 'Laat u met God verzoenen.'

3. Horatius Bonar in zijn tijd

Eeuw van opwekking en verval

De negentiende eeuw is voor Schotland theologisch gezien de meest turbulente eeuw geweest. Het is een eeuw van opwekking en verval, een tijd van grote veranderingsprocessen. In de eerste plaats drukte een conflict tussen kerk en staat een groot stempel op de kerk. Het is opmerkelijk dat toen dit conflict over het beroepen van predikanten rond 1840 tot een climax kwam, een geestelijke herleving volgde. Dit proces was reeds rond het begin van de eeuw ingezet, toen studenten aan de theologische universiteiten tot bekering kwamen en toen vanaf steeds meer kansels de bijbelse boodschap doorklonk. Deze 'evangelicals' kregen zelfs de meerderheid in de Staatskerk. Toch was het niet alles goud wat er blonk. Niet allen grepen terug naar de leer van de voorvaders. De Westminster belijdenis kwam bij sommigen onder het vuur van de kritiek. Nu zijn er accenten in deze belijdenis die niet te herleiden zijn tot de accenten die de hervormers legden, maar toch wordt het hart van dit geschrift gevormd door de drie sola's.

Betekenis van Thomas Chalmers

Thomas Chalmers (1780-1847) had als vooraanstaand theoloog en leider van het Schotse reveil grote invloed op het kerkelijk leven in Schotland. Het is terecht dat hij heeft gewezen op de accentverschuiving in de Westminster belijdenis. Naar zijn oordeel staat deze confessie te veel onder beheersing van de uitverkiezing.

Chalmers doceerde aan de universiteiten van St. Andrews en Edinburgh. Hij hield in zijn colleges een volgorde aan die zijn uitgangspunt vindt in de val van de mens en de genezing die wordt aangeboden in het middelaarswerk van Christus. Chalmers doet niets af van de leer van de predestinatie. Maar zijn genadeleer is meer heilsopenbaring dan een afeiden van het heil en dit laten volgen op de eeuwige raad van God. Het heil in Christus staat centraal. 'Chalmers wilde niet anders dan een bijbels theoloog zijn. Zonder aan de wet en het oordeel te kort te doen, legde hij grote nadruk op het universele

karakter van Christus' heilswerk. Aan het feit dat de Schrift vaak de woorden 'allen', 'een ieder' en 'wie ook' gebruikt bij de verkondiging van het heil, hechtte hij grote waarde. (...) Niemand wordt van Christus' offer uitgesloten. In Chalmers' preken en brieven komen we herhaaldelijk de wending tegen: 'dat bloed reinigt van alle zonden, en waarom niet van de uwe? (...) Wie niet tot Christus wil komen, sluit zichzelf uit'.⁴

Dit betekende niet dat Chalmers het leerstuk van de uitverkiezing opzij wilde schuiven, maar hij benadrukte dat 'de predestinatie nooit tot speculatie mocht voeren of de duidelijke boodschap van de Schrift verduisteren.' 'Door de leer van de verkiezing zoveel mogelijk tot de geheimenissen Gods terug te leiden, maakte hij de weg vrij voor een algemeen aanbod van het heil'.⁵

Wel hield hij staande dat Christus in strikte zin alleen voor de uitverkorenen heeft voldaan. Hij gaf in zijn prediking echter weinig ruimte voor deze spanning, omdat hij Christus zo ruim aanbood en de verzoening als het ware aan de voeten van de hoorders neerlegde.

Niet al zijn geestverwanten gingen zo ver als hij. Zijn vriend William Cunningham hield zich geheel aan het schema van de confessie en verdedigde met klem dat Christus alleen voor de uitverkorenen gestorven is. Omdat sommigen de grenzen van het belijden gingen overschrijden, vond hij het nodig om terug te grijpen op de belijdenis. Vooral Thomas Erskine en John Macleod Campbell hebben de bakens verzet. Zij stelden het zoenoffer van Christus algemeen en meenden dat de vergeving van zonden voor een ieder reeds is geschied. Campbell leidde de persoonlijke heilzekerheid af van de stelling dat Christus voor alle mensen heeft voldaan. De theologie van Erskine en Campbell was arminiaans, wat vooral tot uitdrukking komt in de manier waarop zij Romeinen 9 verklaren. Zij ontcrachten de vrije verkiezing.⁶

Algemene verzoening

Op den duur ging de leer van de algemene verzoening binnen de Schotse theologie een beheersende plaats innemen. Binnen de afgescheiden kerk die wortelde in het werk van de bekende Erskines,

vond dezelfde afbuiging plaats. Werden de dwalingen van John Morrison, die veel weg hadden van die van Campbell, eerst verworpen, niet lang daarna werden zij via een achterdeur binnengehaald en aan het einde van de eeuw tot leer verheven.

In 1879 werd door de synode van deze kerk een besluit genomen om belijdenis aan te vullen, wat inhield dat de leer van de uitverkiezing werd afgezwakt. De Free Church volgde in 1892 met een vergelijkbaar besluit. De balans sloeg door naar een verdund calvinisme, dat de accenten van zonde en genade had vervangen door een 'lief' en 'zoet' Evangelie dat alleen van Gods barmhartigheid wilde weten en de deugd van Zijn rechtvaardigheid niet meer wilde noemen.

Het zogenaamde hypercalvinisme had in de negentiende eeuw niet veel invloed, maar incidenteel werd het wel gevonden. De ruime evangelieverkondiging van Chalmers en zijn geestverwanten werd niet overal gehonoreerd. Zijn directe boodschap stootte hier en daar op verzet. Hij richtte zich in zijn appèl aan zondaren niet op de voorbereiding tot het geloof, maar op het geloof zelf. Hij vond het een obstakel om eerst aan te dringen op berouw en gevoel van zonden, alvorens de weg tot Christus te openen. In zijn correspondentie probeert hij dergelijke obstakels weg te nemen. Zo schreef hij aan een zoekende ziel: 'Wacht niet totdat je diepe gevoeligheden (van zonde en verslagenheid) hebt ondergaan totdat je naar de Zaligmaker gaat. Ga nu naar Hem; ga naar Hem met je huidige ongevoeligheid.'⁷

Horatius Bonar

Een van Chalmers' discipelen was Horatius Bonar, wiens leeraccenten dit boekje behandelt. Horatius Bonar behoorde tot een Schotse familie, die de generaties door predikanten heeft voortgebracht. Hij werd in 1808 in Edinburgh geboren en bracht zijn jeugd en studietijd in deze oude stad door. Evenals zijn twee broers John James en Andrew Alexander studeerde hij theologie bij Thomas Chalmers, 'de grootste man die ik ooit ontmoet heb'. Chalmers inspireerde hem in hoge mate en diens invloed bleef hem bij in zijn verdere leven. In 1837 werd hij predikant in Kelso, een stadje in het zuiden van het land, na achtentwintig jaar gevolgd door een gemeente in een chi-

que buitenwijk in Edinburgh, waaraan hij tot aan zijn dood in 1889 verbonden bleef.

Bonars leven wordt gekenmerkt door een tere godsvreze en grote gedrevenheid. Hij had een biddend leven, waarbij hij worstelde om het behoud van zielen. Hij legde een ongekende ijver aan de dag, als pastor, op kerkelijke vergaderingen en als schrijver van vele boeken. Zijn preken hadden een warme toon en waren gericht op de eeuwige belangen. Hij verlangde naar de bekering van zielen en hij was ook zeer betrokken bij de noodzaak van opwekking. Tijdens herlevingsbewegingen in 1859 en 1874 stond hij aan het front van hen die leiding gaven. Ook onderscheidde hij zich als dichter van het christelijke lied.⁸

In theologisch opzicht stond hij in de rijke traditie van de Schotse schrijvers, van wie hij de geschriften als vanbuiten kende. Ook was hij goed op de hoogte van het Engelse puriteinse gedachtegoed, dat in zijn tijd door vele herdrukken opnieuw bekendheid kreeg. Toch was hij geen slaafs navolger van de traditie waarin hij stond. Hij zocht accenten die aansloten bij de problematiek en vragen van zijn tijd. Chalmers bracht hem in aanraking met het hart van het Evangelie. Hij wees op de gevaren van de scholastiek en het extreme calvinisme, dat de leer en prediking onder beslag brengt van de uitverkiezing. Chalmers was een ruimhartig calvinist die de klassieke leer een nieuwe invulling gaf, gericht op de bekering van het volk. Hij gaf de evangelieverkondiging een brede dimensie, om antwoorden te geven op de vele sociale vragen en wetenschappelijke problemen waarmee men geconfronteerd werd. De ruimte in het verzoeningswerk van Christus was voor hem de enige remedie voor de nood van kerk en natie.

Origineel theoloog

Door de invloed van Chalmers ontwikkelde Bonar zich tot een zelfstandig theoloog. De noodzaak van een onvoorwaardelijke, onbeperkte genadeverkondiging, waarvoor Chalmers steeds een lans gebroken had, onderschreef hij ten volle. Toch wilde hij niet doorslaan naar de andere kant. De leer van John Macleod Campbell sprak hem

niet aan. Hij richtte de accenten van zijn leer geheel op het grote heilsgebeuren op Golgotha. Hij geloofde 'dat er geen christendom is zonder Christus, geen Christus zonder kruis, geen kruis zonder plaatsvervangende en verzoening, geen verzoening zonder vrede met God en geen vrede met God zonder een duidelijk vasthouden van de persoonlijke Christus, door aanneming en overgave.'⁹ Hierin kwam de balans van zijn leer duidelijk naar voren. Zowel de verwerving als de toepassing van het heil zijn voor hem belangrijke waarheden. Het gaat hem om de kennis van de levende Christus en Die gekruist, als de grote Plaatsbekleder voor de zonden van Zijn volk, een volkomen Zaligmaker voor goddelozen. Hierin ligt de ruimte van het Evangelie opgesloten en wordt hoop geboden voor hopelozen.

In de prediking legde hij geen enkele beperking op om tot Christus te komen. Een tijdgenoot omschrijft dit als volgt: 'Hij was er afkerig van om de weg tot Christus af te bakenen door het stellen van allerlei voorwaarden. (...) Hij drukte het geloof in Jezus Christus op het gemoed van iedere zondaar, als zijn eerste en onmiddellijke plicht tot God. Niemand mocht het wachten op een diepere overtuiging of op iets in zichzelf, alvorens zijn hoop op de zaligheid in Christus te stellen, beschouwen als een vorm van verootmoediging. In zijn prediking en in zijn geschriften volgde hij meer de hervormers dan de latere puriteinen. Hij waardeerde Luthers openhartige kijk op het kruis en zijn hartelijk vertrouwen op de gerechtigheid van Christus meer dan de tendens van Baxter en de zijnen om zichzelf te bespiegelen en kenmerken en genadebewijzen in zichzelf te zoeken.'¹⁰

Kritiek

Niet iedereen kon zich vinden in de wijze waarop Bonar het Evangelie naar voren bracht. Sommigen vonden hem arminiaans en oppervlakkig, anderen hadden kritiek op de manier waarop hij zondaren opriep om tot Christus te komen. Kritisch waren vooral Jonathan Ranken Anderson, die jarenlang in Glasgow predikant was, en William Sorley uit Selkirk. De laatste schreef een boek waarin hij Bonars manier van preken veroordeelde. Als titel koos hij *The Danger of an Uncertain Sound* (Het gevaar van een onzeker geluid). Hij legt hierin een verband tussen de leer van Campbell en Morrison en

die van Bonar en anderen. Het op de achtergrond plaatsen van de uitverkiezing in de prediking hield voor hem een verkapt arminianisme in.¹¹

Ook later kwamen er nogal eens onderlinge verschillen tussen Bonar en zijn tijdgenoten naar voren. Zo ontstond er in 1869 een discussie tussen hem en dr. M'Lauchlan over het komen van een zondaar tot Christus. M'Lauchlan wees op de noodzaak van het gebed in het zoeken van het heil. Bonar op de noodzaak om onmiddellijk tot Christus te komen.

Bonar hield zoekende zielen niet voor om eerst te bidden, te wachten en te worstelen, maar om zonder uitstel te geloven. Dit ging sommigen wat te ver. Hield Bonar op deze wijze de balans wel in evenwicht? Tijdens de Schotse tournee van de bekende D.L. Moody in 1874 stond Bonar geheel achter diens prediking, waarin hij zichzelf herkende. Dr. John Kennedy uit Dingwall had echter grote kritiek op Moody, waarop Bonar in pamfletvorm reageerde. De kritiek van Kennedy bleek niet geheel ongegrond te zijn. Moody's prediking had een arminiaanse ondertoon en zijn methoden waren niet geheel bijbels. Bonar, en ook Ryle en Spurgeon, onderkenden dit niet, omdat Moody het kruis centraal stelde. Het recht van God en Zijn wet werden echter geheel gemist, zodat de boodschap van Moody eenzijdig was.¹²

Bonar baseert zijn theologie op het geheel van de Godsopenbaring. Het ging hem ten diepste om de volle breedte van het koninkrijk van God. In zijn toekomstleer richt hij zich met name op de komst van Christus en op het duizendjarig vreedrijk. Hij was een overtuigd prechiliast, wat wil zeggen dat hij de komst van Christus plaatst vóór het vreedrijk op aarde. De rechtvaardiging en de heiliging krijgen brede aandacht, evenals de val, verdorvenheid en het onvermogen van de mens. Behalve voor het verzoenend werk van Christus, heeft hij oog voor het werk van de Heilige Geest en de werkelijkheid van Zijn werking in het mensenhart. Woord en Geest worden door hem onderscheiden maar niet gescheiden. Het trinitarisch getuigenis dat in de Schrift verwoord is, is het aambeeld waarop hij steeds hamert.

Zijn theologie is sprankelend en wars van filosofische spitsvondigheden. Hij wil slechts de Bijbel laten spreken en de leerstukken die hierin verweven zijn actueel maken. Dit is het kenmerkende van het leven en werk van Bonar.¹³

Betekenis

De betekenis van Bonar voor de kerk in Schotland en daarbuiten is groot te noemen. Hij onderscheidde zich niet alleen als theoloog en predikant, maar ook als schrijver van gedichten en gezangen. In ons taalgebied is Bonar bekend geworden door een aantal vertalingen. We noemen de volgende titels: *Gods weg van vrede, Hoe zal ik tot God gaan, Volg het Lam, Gods weg van heiligheid, Opzien naar het kruis, Geloof en leef!, Zie de mens, Het bloed van de Gekruisigde, Wendt u naar Mij toe, Als Gods kinderen lijden*. Deze publicaties hebben hun weg gevonden naar menige boekenkast. Voor velen zijn zij tot een eeuwige zegen geworden. Kritiek is ook hier niet uitgebleven. Sommigen hebben zijn geschriften zelfs als oppervlakkig willen kenmerken. Het is goed om zijn boeken tegen de lamp van Gods Woord te plaatsen. Ook Bonar 'wist ten dele'. Ook hij had zijn beperkingen. Zijn bedoeling is echter duidelijk en is ook nu nog actueel. Vandaar dat het nuttig is om bij de door hem gelegde accenten stil te staan.

4. De balans bij Bonar

Waar is de balans?

Waar is de balans? Het zal een persoonlijke worsteling blijven om deze te zoeken en te handhaven. Horatius Bonar was zich goed bewust hoe nodig het is om het evenwicht van Gods Woord te bewaren. Hij beseftte ook dat hij niet vrij was van eenzijdigheden, van eigen stokpaardjes (en wie is hier wel vrij van!), maar door levenservaring en kennis van het Woord en de geschiedenis van de kerk, wist hij terdege wat de funeste gevolgen zijn van een onevenwichtige voorstelling van zaken. Vandaar dat hij in zijn geschriften steeds gehamerd heeft op de juiste balans. In zijn tijd zag hij verschuivingen naar links en naar rechts optreden. Een nieuw reveil kwam op, maar tegelijkertijd werden nieuwe en oude dwalingen verbreid. De kerk moest de strijd aanbinden met de god van de eeuw, bestaande in de voortgaande wetenschappelijke ontkrachting van de klassieke waarheden van het christelijk geloof. Het was een uitdaging die velen niet aankonden. Ook binnen orthodox-behoudende kring zag Bonar ontsparingen optreden. Zijn vaderland verkeerde in de branding van een turbulente tijd, waarin duidelijkheid gewenst was. Hij voelde zich geroepen om de apologie van het christelijk belijden nieuw leven in te blazen, door nauw aan te sluiten bij de actualiteit.

Truth and Error

In 1846 liet Bonar een boek van zijn hand verschijnen onder de titel *Truth and Error* (Waarheid en Dwaling).¹⁴ Het werd in de loop van de jaren meermalen herdrukt, wat bewijst dat het aansloeg. In dit werk vinden we zaken die ook nu nog volop actueel zijn. Het gaat onder andere over de onmacht en de onwil van de mens, over de uitverkiezing, over de verhouding van Geest en Woord, over het werk van Christus en over de geloofszekerheid. Bonar geeft in dit boekje een haarfijne en scherpe analyse van 'de huidige staat van de godsdienst'. Hij is niet zo positief over het geestelijk klimaat van zijn dagen. 'Er is beweging, activiteit, ijver en gulheid; dit alles kan bestaan terwijl toch het geestelijk peil laag blijft. Er kan veel bloesem zijn en

weinig vrucht.' Hij mist de intense vitaliteit die er eerder was. 'Het ontbreekt aan diepte en kracht. Het ontbreekt aan natuurlijke warmte en te vaak blijkt dit gemis met wrijving en opwinding te worden opgevuld.' Er zijn dwalingen die de kerk beroeren, maar er is ook dode rechtzinnigheid, een wettische ijver voor wat oud is, maar die het leven van oude tijden mist. Sommigen zoeken het in de vorm van woorden, anderen in een Evangelie dat door 'voorwaarden, beperkingen en geschiktheden' wordt beheerst.¹⁵

Het is nodig dat de aloude waarheden als actuele thema's het godsdienstig leven gaan beheersen. Geen dode, levenloze termen, die alleen als verpakking dienen om het levenloze lichaam aan te kleden. Geen emotionele beroeringen, die als het erop aankomt, wegsmelten als sneeuw voor de zon. Geen valse mystiek, die geen grond heeft in het Woord van God. Bonar roept op tot herwaardering van de 'oude paden', gepaard gaande met de noodzaak van een hartelijke beleving van wat men belijdt. Het is nodig dat de levende Christus gaat schitteren in de bediening van het Woord en in de praktijk van het pastoraat. 'Hij is het Die de menigten in de dagen van Zijn omwandeling op aarde heeft onderwezen, en Hij is het die nog menigten leert. Als Hij niet onderwijst, dan is alles tevergeefs en vals, als Hij leert dan is alles waar en gezegd. Licht en kennis zijn bij Hem, en hoe gewillig is Hij dat dit licht en die kennis de uwe worden! Leert van Mij, zegt Hij, dat Ik zachtmoedig ben en nederig van hart, en tot wat voor een leraar kan een dwaze dwalende ziel zich beter wenden dan tot deze zachtmoedige en nederige Christus, Die medelijden kan hebben met de onwetende en met hen die van de weg zijn afgedwaald? Hij heeft gaven gegeven onder de mensenkinderen, toen Hij is opgevaren, ja zelfs voor de wederhorigen.' Aan deze Leraar der gerechtigheid wil Bonar zich geheel toevertrouwen, en het is zijn verlangen om in Zijn nederige en zachtmoedige voetstappen te mogen gaan. Op deze wijze wil hij de gemeente van God dienen, en kan hij ook nu nog een handreiking zijn op het smalle pad dat naar het eeuwige leven leidt.

Verwarring

Bonars boek *Truth and Error* is geschreven in de vorm van een briefwisseling met een vriend. De eerste brief wordt voorafgegaan door

Hebreeën 13:9, 'Wordt niet omgevoerd met verscheidene en vreemde leringen; want het is goed dat het hart gesterkt wordt door genade.' De tijd waarin hij leefde bracht 'verscheidene en vreemde leringen' voort. De balans stond onder grote spanning en sloeg iedere keer door, dan naar de ene kant, dan weer naar de andere. Kennelijk had zijn vriend er grote moeite mee om dit proces te verwerken. Bonar schrijft dan ook: 'Je schijnt verbijsterd te zijn door de meningen van de tijd, welhaast zo erg alsof je in een gezelschap verkeerde, waar iedereen een verschillende taal spreekt.' De vriend weet niet hoe hij hiermee om moet gaan. De verwarring in de geest dreigt steeds meer toe te slaan. De Pilatusvraag 'Wat is waarheid?' brengt de ziel in beroering. 'De moeilijkheid om te beoordelen wat waarheid is, wordt groter, in plaats van dat deze verdwijnt. Je weet niet wat je moet denken, noch welke weg je moet inslaan, om te ontdekken wat juist is, of waar de zekerheid gevonden wordt. Zoveel nieuwigheden doen je wankelen en verbazen je.'¹⁶

De nieuwigheden die Bonar op het oog heeft, betroffen niet alleen grove dwalingen, maar ook eenzijdigheden. Ook mensen die achting genoten, kwamen met opvattingen die zijn vriend niet kon plaatsen. 'Er blijken goede mannen aan beide kanten te zijn en dit brengt je nog meer in de war.' Dat maakt de verwarring juist zo groot. Mannen van naam, die de Heere schijnen te vrezen, maken de waarheid ingewikkeld en op den duur onverstaanbaar. Zij gaan meer uit van hun gevoelens dan van het Woord van God. Of liever gezegd, zij leggen het Woord naar eigen inzichten en gevoelens uit, zonder erop te letten, wat de mening van de Heilige Geest is. Hier wringt meestal de schoen: er is geen ootmoedig buigen voor het gezag van de Schrift. Er is geen vragen naar de goddelijke uitleg; er is geen streven om de eenvoudige bewoordingen die de Geest gebruikt te onderzoeken.¹⁷

'Je verlangt naar vrede te midden van de wanklanken van deze onhandelbare elementen en naar vastheid onder deze verschuivende zandhopen. Toch komt er geen rust. De ene nieuwigheid verwekt de andere, die op haar beurt weer een volgende produceert. De ene dwaling vereist de andere om deze te handhaven; een tweede dwaling moet een derde voortbrengen, of een vierde om daarop te rusten. De